

Intervju s Susanno Ronconi

Bruselj, avgust 1998

Med mnogimi urami intervjuja, ki niso bile uporabljene v filmu *Do you remember revolution*, sem poiskala rdečo nit dialoga s Susanno Ronconi o ženskah in nasilju. Morda se mi sama tema ne bi vsiljevala tako brezizhodno, če ne bi bilo povsod naokoli še vedno vojne.

LOREDANA:

Na začetku naše politične zgodbe (leto '68, '70) je bilo "Gibanje". Cela vrsta skupin, kolektivov, neparlamentarnih strank: trockisti, bordigisti, maoisti, anarhisti, marksisti-leninisti, *Služiti ljudstvu [Servire il Popolo]*, feministke, homoseksualci, skupine "brez poročstva" (skupine pacifistov? ne spominjam se). V Benečiji je bila najbolj zloglasna *Delavska oblast ["Potere Operaio"]* ("Država in gospodarji-pozor-nastaja uporniško gibanje-Delavska oblast-revolucija-rdeča zastava in komunizem!").

Politiko smo razumeli kot nasprotje do vseh obstoječih institucij: do šol in strank, družine, gospodarjev in države. Hotela je "izzvati boj, obnoviti enotnost proletariata, ne le proti kapitalistični produkciji, ampak za kolektivno pravico do družbenega komunističnega

življenja, osvobojenega vsakršne nuje in zmožnega sreče"...

SUSANNA:

Težko je govoriti o tej zgodbi, glede na to, da se danes ne uporablja več tisti jezik. Nekatero besede, ki smo jih vsakodnevno uporabljali in so bile podlaga naših političnih odločitev, kot npr. "razredni boj" ali nekatera gesla, danes vzbuja le še posmeh in ironijo... Svet se je medtem že tisočkrat spremenil... Vendar vseeno poskusimo.

Z *Delavsko oblastjo* vstopim v razsežnost militantnosti. Prisotnost žensk je v povprečju neznačajna, vendar zahteva ogromno političnega angažiranja. Sama že imam izoblikovan svoj način "biti" ter močan občutek za odgovornost. To ni peljalo v aktivizem po pravilih skupine, kajti moje bivanje v *Delavski oblasti* pomeni poldrugo leto bazične militantnosti.

...Militantnost... Spominjam se te skupine ljudi, ki je bila vedno skupaj; od jutra, ko se je hodilo deliti letake pred tovarne, do večera, ki se je navadno zaključil s petjem v gostilni. Brez predaha med izdelavo letakov in skupnim obedovanjem; neverjetna kontinuiteta. Nato

sem izkusila dvojno militantnost z zelo spolitiziranim kolektivom *Ženski boj [Lotta femminista]*. To ni bil feminizem samozavedanja. Bil je šele začetek vrednotenja ženske identitete.

Pri razmišljanju o sebi me je v življenju vedno spremljala razlika v spolu: čutim jo zelo močno, čeprav tedaj ni bila podlaga moje izbire oboroženega boja. V *Ženskem boju* se je razpravljalo o "plačilu za gospodinjstvo delo", o izrabi družine v namene kapitalizma – skozi nevidno delo, ki so ga opravljale ženske – kot sferi reprodukcije delovne sile. Ta diskurz se je izražal predvsem kot produkcija kulture ter odkritje drugačnega načina, kako se ukvarjati s politiko in militantnostjo: iskanje krajev za delitev letakov ženskam (šole, supermarketi); vse do odkritja, da v mestih ni skupnega prostora, kjer bi se ženske združevale. V ženskem gibanju se je medtem začela razvijati razprava o nasilju; med vpadi v cerkve, na sodišču, na procesih za legalizacijo splava, zasedbah sedežev organizacij, zapiranjem policije ...

LOREDANA:

V skupini smo vsi začeli izražati določeno stopnjo nasilja; pri razlastitvah delavcev, med samoomejitvami, zasedbami hiš, med napadi na kinodvorane, koncerte, gledališča ("Kultura naj bo zastoj in zagotovljena vsem" ...), med zasedbami šol, obhodi delavcev, *sit-ini*, in nato barikade, spopadi s policijo, vsakdanji pretepi s fašisti, ...

Čeprav se je menilo, da je uporaba nasilja neustrezna, je skupino "brnilo" Redarstvo [*Servizio d'ordine*], ki so ga sestavljali "silaki", "profesionalci nasilja".

Spominjam se občudovanja ter zavisti do deklet, ki so sodelovale in bile pri uporabi sile zelo samozavestne. Bile so "emancipirane", bile so kot moški. Sama sem sodila med tiste, ki so bile nemočne in so jezo gojile v sebi ter jo odlagale, ne da bi si dale duška. Molotovke sem kvečjemu držala v vrečki ter jih podajala tovarišem, ki so napadali oklepljena vozila ali sedeže krščanskih demokratov. Ob vpadih na "fašistična območja" sem na vogalu ulice

opazovala ali [pa] trgala manifeste.

Nekatere tovarišice so začele izvajati nasilje na lastno pest z vpadi in podtikanji požarov v ordinacijah ginekologov, ki niso opravljali splavov, z vpadi v manjša podjetja ženskega dela na črno ter pretepi posiljevalcev.

Tudi sama sem na trgih in po ulicah kričala geslo polno nasilnega imaginarija: "Kastrirati enega, da bi jih podučili sto" (kot odmev na geslo *Rdečih brigad* "Ubiti enega, da bi jih podučili sto"). Čeprav sem se omejevala zgolj na 'ta' "simbolni krik", nisem obsojala tistih, ki so gesla podpirali tudi z orožjem. Z njimi sem se strinjala predvsem po čustveni plati. Sovražnika je bilo potrebno premagati tako ali drugače (takrat še nismo vedeli, kako zelo smo nekatere stvari poenostavljali).

To je bilo obdobje navdušenja in očaranja nad prvimi akcijami oboroženega boja. *Hold-up*, ugrabitve, "demonstrativni" atentati in požari so bili znak totalnih, spektakularnih prelomov z ženskam družbeno vsiljenimi vlogami. Zdelo se je, da je možno popolno in očitno sožitje med subjektom in njegovo voljo do upora in aktivizma.

Medtem je represija kakršnega koli nasprotovanja postala kruta tako, da je prehitro naraščala jeza in ni bilo časa spraševati o poteku prvih "začetniških" akcij: gorelo je na desetine barov in sedežev organizacij. Nekateri pretepi, kazenske odprave in akcije, ki so potekale na obrobju dogajanj niso dosegle zaželenega cilja. Nesreče tovarišev, ki so se ranili ali ubili pri izdelavi preprostih eksplozivnih teles, so bile označene kot tehnične napake, nedolžne žrtve revolucije. Pri delovanju oboroženih skupin in gibanj se to dogaja.

SUSANNA:

V naši kulturi je bil prisoten diskurz težke in diskurz lahke smrti; oba sta sodila v dediščino odpora. Napasti, raniti ali celo ubiti fašista je bilo etično in politično legitimno dejanje. V gibanju je bilo slišati različna mnenja.

Moja prva oborožena akcija z *Rdečimi brigadami* je bil vpad v sedež *Italijanskega socialnega gibanja [Movimento Sociale]*

Italiano – neofašisti/ v slogu “proletarske zasedbe” sovražnikovega sedeža. Vse prisotne smo, kot simbolno dejanje proti oblasti, zvezali z grožnjo: “Tudi doma se ne smeš počutiti varnega.” Na sedežu organizacije sta bili dve osebi oboroženi, kar ni bilo predvideno. Prišlo je do streljanja, med katerim sta bila oba ustreljena. Pri tej akciji sem imela zgolj stransko vlogo, vendar je bil to zame hud udarec, ker nisem pričakovala srečanja s smrtjo. Govorila sem si, da je odgovornost skupinska, predvsem pa je bilo močno opravičilo to, da sta bili žrtvi dva fašista. V gibanju okoli mene ni bilo slišati ničesar. Nihče ni imel moralnega govora. V maščevalnem letaku smo napisali: “Tega nismo želeli, vendar sta bila oba fašista.” Fašizem je bil absolutni sovražnik, ki je legitimiral uporabo nasilja. Kot *Rdeče brigade* smo ravnali tako, ker so bile takšne okoliščine in vzdušje.

S to akcijo sem tvegala, da bom prepoznana. Razmišljati pričnem, da je nemogoče nadaljevati z “dvojno militantnostjo”: z ženskim kolektivom in brigadistično militantnostjo.

V letih feminizma je postal odnos z mojo mamo zelo tesen. Spominjam se, kako me je čakala s svojim kozarcem žganja, ko sem prihajala domov tudi ob dveh zjutraj. Tedaj se je vključila v mojo feministično izkušnjo, ne v militantnem pomenu, ampak v nekaterih neformalnih trenutkih.

Zame je izkušnja s feminizmom zelo povezana s srečnim obdobjem z mojo mamo: kakor zame, je bil srečen tudi zanjo. Nato se je vsa stvar obrnila proti njej, kajti moj odhod jo je strl ...

Ob odhodu sem rekla mami: “Odhajam za mesec dni”; vendar sem jo morala objeti na nek poseben način, ki se je zdel kot nekakšna prevara.

Ponovno sem jo videla šele po šestih letih, med kolokviji v zaporu, po moji prvi aretaciji. 15–20 dni po vesti, da ima mama raka in da je zelo slaba, sem zbežala; ob drugi aretaciji sem se bala, da bo to zanjo zelo hud udarec ... nisem vedela, da je umrla dva meseca pred tem.

Izbira ilegale je zelo hitra. To izbiro seveda predpostavlja tveganje, da bi bila prepoznana in služi kot izgovor oziroma pretveza, ki pospeši neko izbiro v življenju, tisto globalne in totalne razsežnosti militantnosti. Mislim, da bolj kot zgodovinskim in političnim motivom to ustreza nekaterim osebnim značilnostim, ki so seveda pod vplivom razmer. Ta igra nekakšne herojske koncepcije militantnosti je morda nujna, ko gre za politično in etično radikalno izbiro, ki vključuje uporabo nasilja. Če ta izbira ni vključena v nek močan kontekst, jo je težko narediti. Čeprav sem želela preseči sivino vsakdanjika, ki mi jo je ponujala ženska politika, mi je manjkala ta totalna in herojska razsežnost.

Spominjam se, da je bila zadnja stvar, ki sem se je udeležila, preden sem izginila iz prejšnjega življenja, neko žensko zborovanje. Cel čas sem jokala, v tesnobi vsega, kar sem puščala za seboj, del mene, ki sem ga puščala tam. Kljub temu sem bila zelo odločena; v ženski militantnosti nisem našla vseh odgovorov na politična in družbena vprašanja, ki sem si jih postavljala, na vprašanje oblasti ...

LOREDANA:

Tako kot ti, tudi nekatere druge tovarišice izjavljajo, da imajo dovolj našega “neskončnega blebetanja med ženskami”. Zanje samozavedanje, “ločitev”, ni prehodna potreba izključno ženskega gibanja, ki kot izgradnja, začeniši pri sebi, išče niz ustaljene identitete med biologijo in zgodovino, material, kako biti “drugačna”.

Nekatere tovarišice priznavajo, da se jim mudi, da jih je groza vsakdanjosti. Kot obsodba vsakdanjosti s strani žensk. Govorijo o prednosti razrednega boja, frontalnega spopada, o tem, kako postati oborožena avantgarda proletariata, o eksemplarnih potezah, gverili. Osvoboditev žensk je preložena na “kasneje”.

Razprave so goreče in zmedene. Poskušam najti sledi: vemo, da je v nas veliko nasilja in agresivnosti, ki jo je potrebno razvozlati, da bi lahko razumele in spremenile našo realnost. V vsaki naši zgodbi, pa tudi v večini vseh žensk, ima pomembno mesto prejeta in zatrto,

vase obrnjeno, posredno in slabo manifestirano nasilje. Pravi problem je poskusiti ga razumeti, kaj je, kaj pomeni in kako se ponotranji.

Ne mislim, da ženske izražajo strateško nenasilno pozicijo. Ne počutimo se nasilne, ko branimo naše bitke ali prostore demokracije, ki so bili pridobljeni tudi s silo: to čutimo kot našo voljo-pravico; skrb za našo obrambo nočemo na nikogar prelagati.

Razrednega boja ni mogoče videti kot neke vrste železne roke med tistim, ki ima oblast, in tistim, ki jo nedvomno hoče osvojiti. Drugače postane nasilje predpostavka, ki legitimira oblast in orodje, ki ga reproducira. Postane sama oblast, ki se kot taka potrjuje.

Izbor oboroženega boja razodeva skrajnosti koncepta politike, ki sega v preteklost ... Začenši pri razcepu med smotri in sredstvi, kjer prvi opravičujejo slednje, postanejo vse prakse nepomembne, samo da so učinkovite in funkcionalne. To je rezultat, ki *a posteriori* legitimira katerokoli prakso.

Za feminizem je temeljno načelo pomembnost "procesa": kvaliteta objektivov, smotrov, ki mora živeti v oblikah boja že tu in zdaj. Načini boja že takoj določajo vsebine in značilnost spremembe, ki se jo išče. Nismo se pripravljene odpovedati iskanju politike, ki kot nasprotovanje oblasti ni prisiljena zgraditi nasprotne oblasti enakih ...

Ve, ki ste nas zapustile, ste bile še naprej vprašanje, ovira, popačeno zrcalo. Počutile smo se ukleščene med potrebo in nezmožnostjo sodbe o oboroženem boju, o vas (tovarišice, ki se motijo? ki spreminjajo smer? ki nam vsiljujejo roko?) Kaj ste postale? Kje ste bile? Kako ste lahko živele v organizacijah, kjer je v veljavi piramidalna strukturiranost, birokracija in uniforme (oh, vaši salonarji in temni uradniški kostimi!). Organizacije, v katerih so strukture in vloge izdelane vnaprej, kjer sta "osebnost" in subjektiviteta popolnoma zadušeni in potlačeni. Kdo ve, za kakšno ceno. Prepričana sem, da me je kot izbira rešil projekt med ženskami.

SUSANNA:

Naši miti so bili zelo raznovrstni.

Najmočnejša podoba našega imaginarija je bila podoba gverile. Gverila skuša taktično dokazati, da ima lahko tudi šibkejši veliko moč – to je zelo privlačno in optimistično, saj odpira možnost. Kot mit so, predvsem zame, tu še irske ženske, ki so streljale po metropolah. Nato seveda klasični miti: Che ...

Leta 1973 imam optimistično predstavo o delavskih bojih. Ne razumem, da gre v resnici za začetek pojemanja bojev iz leta 1969. V primerjavi z *Delausko oblastjo* hočem na silo, v smislu oborožene avantgarde, ustanoviti politično organizacijo proti-oblasti. Uporaba orožja je bila za konsolidacijo tega gibanja proti-oblasti. Pravila sem, da obstajajo močni potenciali družbenega boja, ki jim dajemo moč za nasprotovanje restrukturaciji, ki je pomenila visoko ceno za delavski razred. Kot referenco jemljem *Rdeče brigade*.

Izkušnja z *Rdečimi brigadami* je bila kratka, vendar zelo pomembna za mojo osebno in politično oblikovanje. Tam se soočim z militantno stranjo militantnosti. Odkrila sem, da zmorem delo vojaškega tipa, čeprav v odnosih z ljudmi nisem nasilna. Povedati moram, da nisem "pretrpela" ničesar zaradi tega, ker sem ženska, saj je zaradi večjega števila militantnežev in formalnosti same organizacije vladala neke vrste nevtralnost. Biti militanten pomeni predvsem naučiti se obvladovati, obračunati z lastnim strahom. Sama sem bila deset let v oboroženem boju, kar pomeni deset let strahu, ki postane nekaj normalnega; oziroma dvajset let, tukaj je bil tudi posebni zapor. Obvladovati strah in nadzorovati nekatera čustva ter biti poroštvo za tiste, ki so s teboj. Nekatere stvari, vključno z življenji tvojih tovarišev, so odvisne od tebe: to je velika odgovornost. Ni samo tesnobno, je predvsem šola samega sebe. Mislim, da sem vzdržala zapor, ker sem v sebi našla neko čudno moč, ki mi je uspela pomagati. Vseeno je to življenje, ki jo označuje velika osamljenost.

V obdobju ilegalnosti sem splavila. Nekaj grozljivega, saj imam nezakonit splav; dvojni zapleti v pogojih dvojne osamljenosti. Potem

je porazno: ugotovim, da so mi splav naredili slabo in moram zato poiskati pomoč. Na pol mrtva in z visoko vročino 41 stopinj sem romala od klinike do klinike, dokler nisem dobila prostega ležišča. To je edini spomin, ki ga imam na strah pred smrtjo, čeprav sem se s smrtjo kasneje večkrat srečala.

V Firencah je leta '82 potekal proces proti *Prvi vrsti [Prima Linea]*, ki je bil zame velik navdih za to, kako se delajo otroci. To seveda ni ločeno od tega, kako tovarišice skušajo ponovno kljubovati svojemu življenju. Zaradi tega sem v veliki krizi: a ne zato, ker ni prav, da se delajo otroci, ampak ker sem tam mislila samo na to, kako bi pobegnila. V tej razpravi o otrocih sem poskušala, da bi razumela druge ženske, kako se doživlja to željo, oziroma, kakor jaz, kako se je ne živi. Najbolj grozne stvari sem slišala od nekaterih moških. Povedati je potrebno, da so prihajali iz "posebnih" moških zaporov, ki je pekel znotraj pekla zapora. To srečanje na sodišču je bilo, po štirih ali petih letih "posebnega" zapora, prvo srečanje med nami. Nekateri so torej imeli čustvene probleme in ogromno obupa v sebi. Prihajali so celo z dokumentom o potrebi po očetovstvu ... Materinstvo je bilo s strani žensk živeto na bolj protisloven način, težak in obenem bogat.

Videla sem resnično veliko razliko med očetovstvom in materinstvom, predvsem, kako je živeta, še preden vstopi v telo, kot ideja. Sama si problema ne postavljam preveč; niti sedaj nimam želje imeti otroka.

LOREDANA:

Zdelo se nam je, da ilegalne organizacije ponovno ponujajo nevaren mit o junaku in junakinji kot emancipirajoči podobi bojevnika brez protislovij. Sprašujemo se, ali ni zadovoljujoče doživeta tako in se počutiti kot jedro revolucije, neznani junak, ki se žrtvuje za ideal. In ženske se na žrtvovanje spoznajo.

SUSANNA:

Diskurz o žrtvovanju je bil v militantnosti oboroženega boja dokaj prisoten. Tudi v *Rdečih brigadah*, saj se spominjam osupljivega primera, metafore, ki mi jo je povedal moj

takratni tovariš Fabrizio. Boj za komunizem je bil kakor napor za tiste miši, ki so morale preplavati vodno površino. Vse skupaj skočijo v vodo in nekatere pridejo na drugi breg tako, da hodijo in skačejo po hrbtih ostalih ter se rešijo. Ostale se utopijo, vendar so pripomogle k prehodu tovarišev na drugi breg. Je zelo močna podoba o interni solidarnosti znotraj revolucionarne skupine, ki se bori, in o neizbežnem žrtvovanju.

To tvori diskurz o smrti in nasilju kot neizbežni ceni revolucionarnega procesa. *Prva vrsta* je temu nasprotovala. Obstajala je podoba o tem, kakšno bi lahko bilo družbeno življenje po zmagi; prijetna podoba, ki nima ničesar skupnega s podobo realsocializma vzhodnega tipa, ravno nasprotno. *Rdeče brigade* so za razliko od nas predpostavljale bolj strukturirano družbo in bolj zadušljivo enakopravnost. Razlog je bil predvsem v dejstvu, da so bile družbene razlike znotraj *Prve vrste* zelo velike ter različnega družbenega izvora. Sami težnje po lahkotnosti nismo nikoli definirali kot "malomeščanske", kar je v velikem protislovju z oboroženim bojem, ki je žrtvovanje in vključuje zapor, naporno življenje, tveganje in smrt. To nepremagljivo protislovje je oddaljilo veliko tovarišev in tovarišic v kritičnem trenutku okoli leta 1980, ko se je zaradi zaprtja vseh perspektiv spraševalo: čemu etika žrtvovanja? Zgolj zaradi ohranitve koherentnosti? To je bil eden od razlogov za končni razpad *Prve vrste* – na srečo, glede na vse skupaj.

Kot samska ženska sem imela v zelo težavnem ilegalnem življenju posebno razmerje do orožja: posedovati pištolo je bil predvsem obrambni in zaščitni element. Seveda je orožje v vsakdanjiku prej ovira – pokazal si ga, da se ne bi nič zgodilo. Imela sem neposredne izkušnje z ranjenjem in tudi z umori. To so drugačne in grozne izkušnje, ki se jih ne da opisati. So stvari, ki trajajo le nekaj minut. Moja reakcija nanje je bila vedno popolna izključitev kakršnihkoli čustev. Prevladujoče čustvo je strah in dozdeva se ti, da prestopaš prag brez možnosti vrnitve. Nato

nastopi neke vrste praznina. Nikoli se nisem prepoznala v moških opisih "poguma"; ne vem, kaj je pogum. O teh stvareh se je govorilo šele kasneje v zaporu; takrat se ni govorilo v teh terminih, niti med ženskami. Na splošno smo imele zelo ironičen ženski odnos do tovarišev, ki so imeli fetišističen odnos do orožja. Tako so se vedli predvsem mlajši tovariši.

LOREDANA:

Komunikacija je bila kmalu prekinjena: med nami, ki nadaljujemo boj javno, in vami, ki ste izginile v ilegalo. Niste nas več jemale za referenta ali sogovornika, razen prek sporočil in letakov, v katerih zahtevate dejanja, pozivate k orožju, pojasnujete teorije v vse bolj avto-referencialnem in kriptičnem jeziku. Me iščemo vaše sledi, vas vidimo na TV, med podobami ohromljenosti, ugrabitvami, med poročili o zločinih zagledamo vaše spačene, a vseeno porogljive obraze, včasih polne modric ter kako z dvignjenimi pestmi pred televizijskim kamerami ponavljate zastarela gesla.

Naš odnos z vami, bojevicami ... Spominjam se gesla med pogrebom brigadistke: "Nobenega tamanja za mrtvimi tovarišicami; vodilno geslo: V boj!". Nekaj sokrivde je bilo v drugih delih gibanja. Vseeno vas ne bi "izdale". Predvsem zato, ker ste prihajale z iste strani. Zaupale smo vam del sovraštva in nasilja, ki je zadevalo vse nas.

SUSANNA

Prva vrsta je bila organizacija, prepredena z zelo različnimi militantneži – predlagane in opravljene akcije nekaterih tovarišic so živele znotraj našega okolja dokaj svobodno. Nekatera demonstrativna dejanja, kot npr. vpadi v erotične kinodvorane (proti podobi ženske, ki jo propagira oblast) ali akcija, v kateri je bila ranjena ena od paznic v ženskem zaporu, so izvedle same ženske.

Naše sporočilo zapornicam je bilo: "Dvignite glavo, saj je zunaj nekdo, ki misli na vas". Akcija, ki so jo izpeljale same ženske, ker je zadevala ženske, je bila zelo enostaven mehanizem, ki je hotel naenkrat premakniti nekatera razmerja moči. Vsaki akciji, s katero

smo hotele nekoga pridobiti, se je pripisovala pedagoška vloga. Sporočilo za ženske je bilo: lahko se organiziraš v znamenju moči, da boš lahko kljubovala s svojim specifičnim dejanjem. Seveda smo naslavljale sporočila tistim skupinam žensk, ki so nam bile najbolj sorodne, npr. tistim iz skupine *Delavska avtonomija [Autonomia Operaia]*, ne pa tistim iz skupin samozavedanja.

Kljub negativnim podobam, ki so bile posledica določene vrste dejanj, in kritičnim reakcijam s strani ženskega gibanja, smo imele tudi trenutke refleksije. Vendar je bila naša izkušnja obrnjena vase in se je zato zaključila avtoreferenčno. Pozoren si moral biti na sodbe, ki so prihajale iz bližnjega prostora, ki pa so bile zelo redko "proti". Oddaljenim sogovornikom se ni posvečalo veliko pozornosti. To je seveda ena od kritičnih točk ilegalnih oboroženih organizacij: pozornost predvsem na omejen radij soglasja.

Leta 1980 smo ustanovile znamenite ženske kolektive, katerih namen je bil organizirati beg tovarišic iz zaporov. Neke vrste "bojevitega matriarhata" ... V tistih trenutkih smo se veliko ironizirale; ker so aretirali vse moške, ali kakor v vojni, ko gredo moški na fronto: sedaj delajo ženske. Položaj je bil tragičen in brezupen; skoraj ničesar ni bilo moč izkoristiti. Vendar nam ni prišlo na misel, da bi pobegnile v tujino in zapustile tovariše. Sama sem vedno govorila, da ostanem. Ta odločitev je bila zame tako politična kot tudi čustvena. Kakor koli že, *Prva vrsta* je bila kolektivna izkušnja, pri nastanku katere sem tudi jaz pripomogla, in v kateri sem vse do konca obdržala vodilno vlogo, ki je nisem nameravala zapustiti. Morda je v tej drži nekaj materinskega.

Upravičitev, na podlagi katere smo delovale, je bila zvezana s podobo formalno demokratične družbe, ki je v svojem bistvu nasilna. Bila je vizija države in družbe – posebej produkcijske resničnosti – izkoriščanja in nasilja v življenju ljudi.

Pri izbiri političnega umora ti pomaga ideologija, kulturna podlaga ter zavest, da je faza spopada označena z nasiljem ter da imaš

za uporabo nasilja na razpolago sistem upravičitve. Politika pripelje s seboj tudi moralo: izvedbo umora smo tolerirale s politično legitimizacijo. *Stvar* opravičuje sredstva.

LOREDANA:

Opombe iz leta 1979 (!) ob ponovnem srečanju o ženskah in nasilju. Povzemam:

Potrebno je izpostaviti določeno levičarsko kulturo, ki nam olajša sprejeti političen uboj. Seveda, če je stvar pravična. Vendar se je potrebno vprašati, če je ustaljeno razmišljanje, da stvar upravičuje nasilje, možno obrniti v drugo smer: do katere točke je stvar pravična, čeprav vsebuje nasilje?

“Smoter opravičuje sredstva” je identificiral celotno mednarodno komunistično gibanje, ki je doseglo svoj vrh v oboroženih organizacijah. Ta ideja je nezdržljiva z našo politiko med ženskami, kjer ne bi smelo biti ločitve sredstev in smotrov. Živimo v družbi, v kateri je vsaka oseba blago in kjer je njeno življenje vredno samo v razmerju z vlogo, ki ji je dodeljena; oborožene skupine so iz te “vizije sveta” naredile svojo politično prakso. Osebo zade-nejo zaradi njene vloge in funkcije.

To je največja poenostavitev, kako lahko politika postane brezбриžna tako do življenja kot do ljudi in najosnovnejših čustev. Ženske iz oboroženega boja sodelujejo v tej viziji politike, ki je brezбриžna do teles, potreb in najosnovnejših čustev. Nas ne zanima svet oziroma, kako živeti v svetu, v katerem čustva, protislovja, želje, telo ter otroci niso združljivi.

Ko v vseh revolucionarnih procesih politika postane vojna, logika vojne prevlada nad vsem, tudi nad samimi komunističnimi vsebinami. Tudi pri najhujšem morilcu bi morali potrditi, da smo proti smrtni obsodbi. To ne pomeni, da se ta vsebina ne primerja z nujnostjo, npr. pri izbiri med svojim življenjem in življenjem sovražnika. Potrebno je ločevati med neposredno samoobrambo (ko sam ne določaš stopnje spopada) in lastno iniciativo (ko sam določaš način in sredstva).

Če bi se ponudila zgodovinska situacija državljanske vojne, kako bi se obnašale do žensk, ki so na drugi strani? Ali bi počele iste

stvari, kot so jih počeli moški, ali pa bi lahko našle nek lasten način boja? Ali obstaja? Smo sposobne ubiti drugo žensko?

Za nas ženske, ki smo obsedene s svojim nasprotovanjem nasilju, je zaskrbljujoče, da je nasprotovanje “moški” plati nasilja reducirano na impotentnost. Če žensko gibanje ne uspe izraziti svojih iniciativ, pripomore k vrnitvi tovarišic k tradicionalnemu načinu delovanja in življenja v političnem življenju, ter prepusti prostor mirovniškim mistifikacijam ali pa oboroženim skupinam.

SUSANNA:

Če sedaj pretehtam uporabo nasilja v političnem boju, je treba povedati, da je bila v stečaju; predvsem glede taktičnega motiva zasedbe umirajočega družbenega subjekta, delavca. Je pa še en splošnejši motiv: sredstvo političnega nasilja je sredstvo, ki zatre vsebine, za katere misli, da lahko dela. V oboroženem boju se je izkazalo, da je poskus odpiranja določenih prostorov svobode in osvoboditve pripomoglo kvečjemu k odprtju nasprotnih načinov življenja, težavnih, kot je npr. etika žrtvovanja v primerjavi z osvoboditvijo družbenega življenja. Na politični ravni je nato prišlo do gibanj, ki so prostore zaprla, namesto da bi jih odprla. Ob različnih situacijah ostajajo dvomi. Svet, v katerem živimo, tako včeraj kot danes, je v vojni; konflikti se “rešujejo” z vojno. Mislim predvsem na države, ki so pod diktaturo in je nasilje potrebno zaradi osvoboditve ljudstva. Vseeno govorim to z žalostjo. Mislim, da je zelo pomembna izkušnja *Chiapas*. Vodje, ki primejo za orožje rekoč, da ga ne želijo uporabiti, zdramatizirajo diskurz o nasilju. Orožje je lahko potrebno, vendar ga ljudstvo ne želi uporabljati. Ne morem reči, da orožja v svetu ne gre več uporabljati. Tu se ne grem velike maše. Pomembno je ne izpostavljati te nujnosti, in iskati, da se je čimprej znebiš. Ne biti suženj orodja, temveč biti zvest vsebinam.

Še vedno je veliko jeze, saj živim v še bolj represivni družbi, ki ni prežeta s kolektivnimi odgovori kot nekoč. Jeza, ker se zaradi nekatereh reči vračamo nazaj.

Občutljiva sem predvsem na ženske teme in pri ženskah je v današnji družbi opazna nekakšna vrnitev nazaj. Naša generacija si je morala vse izbojevati za zelo visoko ceno. Generacija, ki je kritizirala zvezo in družino, ki sta nas zatirala – pa tudi dajala varnost. Da je dosegla splav, ločitev, da je razsrediščila položaj ženske; to je imelo visoko osebno ceno.

Najbolj sem jezna takrat, ko se kdo lahko vrača k stvarim, ki smo jih dosegli. Preveč krvi se spominjam, krvi vseh tistih bitk. Ko vidim vso pripravljenost k razpravljanju, tudi z levice, vidim znak prezira do te generacije žensk. To me skrbi, vendar upam, da bodo ženske ponovno našle moč, da bodo lahko obdržale dosežene stvari.

Prevedel Mitja Sardoč